

VPLYV PIETIZMU A PURITANIZMU NA NOVOVEKÚ A SÚČASNÚ SPOLOČNOSŤ

JUDR. MARTIN TURČAN, PhD.
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH VIED

Abstrakt

V tomto príspevku sa autor pokúša o charakteristiku a komparáciu dvoch paralelne existujúcich novovekých náboženských hnutí – pietizmu a puritanizmu, a to s ohľadom na vplyv, ktorý mali na spoločnosť vo svojej dobe, a tiež stopy, ktoré zanechali v súčasnom svete.¹ Autor poukazuje na rozdielny prístup oboch smerov v oblasti spoločensko-politickej angažovanosti. V tomto zmysle sa príspevok dotýka puritánskych rysov americkej zahraničnej politiky, ktoré možno badať v priebehu histórie až po dnes.

TURČAN, Martin. Vplyv pietizmu a puritanizmu na novovekú a súčasnú spoločnosť. In HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 3, 2011, č. 6, s. 101-112.

Úvod

Pietizmus a puritanizmus predstavujú dve podoby novovekej zbožnosti, ktoré mali relevantný vplyv na spôsob uvažovania v 17. storočí, čím nezanebateľne poznačili historický vývoj myslenia.

Pietizmus

V čase, keď tridsaťročnou vojnou vyčerpaná Európa potrebuje duchovnú a morálnu obnovu, prichádza na scénu kontinentálneho myslenia náboženské hnutie zvané „pietizmus“. Ide o luteránsku formu zbožnosti, ktorej podstatou je zdôrazňovanie autentického duchovného života. Pietizmus odmieta formálne teologizovanie a vyzdvihuje význam náboženskej skúsenosti a praktického kresťanstva. Korene tohto hnutia patria do Nemecka², kde úzko súvisí so stavom, ku ktorému dospela reformácia po storočí svojho účinkovania.

Teologicko-politická vyhranenosť, ktorá je jednou z príčin tridsaťročnej vojny, je všeobecným javom prvej polovice 17. storočia. Luteránska ortodoxia sa vyhráňa voči katolicizmu, jednak voči kalvinizmu a anabap-

¹ Autorov prístup v tomto príspevku je zovšeobecňujúci a makroštruktúrálny.

² Táto skutočnosť je diskutovaná, môžeme sa stretnúť aj s tvrdením, že korene pietizmu je potrebné hľadať v Holandsku ešte pred vznikom nemeckého pietizmu (pozri napr. HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 324, ISBN 80-88945-01-1, <http://sk.wikipedia.org/wiki/Pietizmus>).

tizmu (ako alternatívnym formám protestantizmu) a jednak tiež voči odchýlkam v rámci samotného luteranizmu.³ Toto vyhraňovanie sa vrcholí v „žehlení“ doktrín a špekulatívnom intelektualizovaní. Ortodoxia zdôrazňuje potrebu vyjadrovať pravdu všeobecne prijatými výrokmami a o viere sa usudzuje, že spočíva len v rozumovom súhlase s týmito výrokmami. Kresťanstvo je teda chápané predovšetkým ako séria doktrín.⁴ Kázne v kostoloch sa stávajú príliš technickými, zložitými a bežnému človeku vzdialenými. To vyvoláva reakciu, ktorou je práve pietizmus.⁵ „Fides“ sa teda v tomto čase ubera „vlastnými cestami a je charakterizovaná jednak racionalistickou ortodoxiou, jednak pietistickou zvnútornenosťou.“⁶

Pre pietizmus je charakteristický dištanc od politického života. Pietizmus ako hnutie nemá politické ambície a ostáva výsostne religióznou záležitosťou (možno povedať, že predstavuje aj protest proti zásahom svetskej moci do

³ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 321, ISBN 80-88945-01-1.

⁴ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 322, ISBN 80-88945-01-1.

⁵ Medzi najvýznamnejších predstaviteľov tohto hnutia patrili: Arndt, Spener, Francke a Zinzendorf. „Podľa historika Stoefflera otcom luteránskeho pietizmu je práve Johannes Arndt. Ritschl ho charakterizoval ako „prvého medzi luteránmi, ktorý prezentuje špecifický prvok stredovekej zbožnosti ako hlavný prameň živej viery“. Arndt transformoval Lutherovo učenie o Slove na etické učenie, a tak zmenil skúsenosť ospravedlnenia na skúsenosť posvätenia (...). Snažil sa ukázať, že „pravé kresťanstvo spočíva v preukazovaní pravej živej a činnej viery, ktorá sa prejavuje v skutočnej zbožnosti a ovocí spravodlivosti“. (Citované podľa: HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 323, ISBN 80-88945-01-1.) Za otca pietizmu je niekedy označovaný aj Philipp Jakob Spener. Už spomínaný významný nemecký teológ Albrecht Ritschl však tvrdil, že Spener sám nebol pietistom, pretože nezastával tichostné, legalistické, poloseparatistické praktiky pietizmu, hoci viac či menej vyplývajú z jeho postojov a vyjadrení (pozri http://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Jakob_Spener, dostupné dňa 17. 5. 2011). Vo svojej knihe Pia desideria stanovil konkrétne zásady praktického duchovného života. „Po Spenerovi sa ďalšou vedúcou osobnosťou pietizmu stal August Herman Francke (1663 – 1727), profesor Univerzity v Lipsku. Vo svojom počiatkoch nadšení pre nové hnutie zachádzal až príliš ďaleko a tvrdil, že teologické školy by mali uprednostňovať cvičenie farárov v zbožnosti na úkor akademického vzdelania. Neskôr tento svoj prístup prehodnotil (...).“ (NORTH, James. B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha : Návrat domů, 2001, s. 183, ISBN 80-7255-029-2.) Zinzendorf, ktorý je známy svojou spoluprácou s moravskými bratmi, zas tvrdil, že osobné náboženstvo je „záležitosťou čítania a nie logického uvažovania“. (HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 332, ISBN 80-88945-01-1.)

⁶ HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 365, ISBN 80-7179-056-7.

vecí viery⁷, tento protest však neprekračuje hranicu zásadnej politickej neangažovanosti). Preto s ohľadom na dosah pietizmu na spoločnosť možno hovoriť len o vplyve prebudenecko-náboženskom. Svojou rezervovanosťou voči politickému životu sa pietizmus odlišuje od britskej obdoby tohto hnutia, ktorou je „puritanizmus“.

Puritanizmus

Puritanizmus sa objavuje na Britských ostrovoch už o niekoľko desaťročí skôr než v Nemecku pietizmus. Jeho teologické pozadie nie je luteránske, ale kalvínske (puritanizmus vzniká v rámci anglikánskej cirkvi, ktorá za vlády Eduarda VI. prijala kalvínsku teológiu). Puritáni, rovnako ako pietisti, kladú dôraz na potrebu osobnej zbožnosti, sú však iniciatívni aj v politických záležitostiach. Možno teda povedať, že práve táto politická aktivita je znakom, ktorý odlišuje puritánske hnutie od pietistického.

Puritánske krídlo anglikánskej cirkvi sa v druhej polovici 16. storočia triesť na niekoľko smerov. Jednou z príčin tohto rozdelenia je nejednotný postoj v otázke povinného nosenia rúch anglikánskymi kňazmi, ktoré zavádza kráľovná Alžbeta I., resp. jej arcibiskup Mathew Parker. Mnoho puritánskych kňazov odmieta nosiť predpísané rúcha, pretože v nich vidí symbol rímskeho katolicizmu. Sú preto sankcionovaní a zbavení svojich miest. Keďže sa však niektorí rozhodnú podriaďiť, puritánstvo sa rozdeľuje na dva tábory – na ústupčivých „konformistov“ a separatistických „non-konformistov“. Prví spomínaní chcú ostať súčasťou štátnej cirkvi, druhí sa od nej oddeľujú.

Ani jedno z krídel nie je celkom jednotné. Konformistické sa skladá z niekoľkých skupín, ktoré majú odlišné predstavy o cirkevnej organizácii. Ide o episkopálov, presbyteriánov a kongregacionalistov.

Episkopáli sú zástancami biskupského riadenia cirkvi. Cirkevný obvod združujúci niekoľko zborov má byť podľa ich názoru riadený monokratickým orgánom – biskupom. S tým nesúhlasia presbyteriáni, ktorí tvrdia, že monokratická administratíva cirkevného obvodu nemá biblický podklad. Úrady episkopa a presbytera sú podľa ich názoru v Písme totožné. Keďže o presbyterstve sa v súvislosti so spravovaním „prvej cirkvi“ hovorí v Novej zmluve vždy v plurále, znamená to, že cirkevný obvod má byť spravovaný kolegiátnym orgánom – „staršovstvom“ („presbyteroi“ – po grécky „starší“). Fragmentáciu cirkevnej správy doťahujú do dôsledkov kongregacionalisti (nazývaní tiež „independenti“). Títo tvrdia, že každý zbor má byť spravovaný samostatne. Odmietajú existenciu cirkevných obvodov riadených jedným orgánom (či už monokratickým alebo kolegiátnym). Zbory v určitej lokalite majú podľa ich názoru udržiavať bratský kontakt a disponovať poradným

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pietismus>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

hlasom, nijakým spôsobom však nemajú navzájom zasahovať do svojej správy.

Časť kongregacionalistov zaujíma non-konformistický postoj a oddeľuje sa od oficiálnej štátnej cirkvi. Inou osobitnou skupinou v rámci non-konformizmu sú baptisti, ktorí zas prekračujú teologický prah anglikánstva v otázke krstu. Situácia je teda pestro zložitá. Anglikánska väčšina sa pozerá na všetkých disentérov – baptistov, Quakerov a puritánskych kongregacionalistov – ako na „podivné a kultúrne podružné skupiny, ktoré separovanie sa od anglikánskej cirkvi robí nie celkom »anglickými«“.⁸

Non-konformistické tendencie celkom pochopiteľne nevyhovujú hlave anglikánskej cirkvi – kráľovnej Alžbete I., ktorá s nimi zvädza niekoľkoročný boj. Zakazuje ich prebudenecké zhromaždenia a do funkcie canterburského arcibiskupa vymenúva Johna Whitgifta a neskôr Richarda Bancrofta – razantných odporcov tohto hnutia. Za popieranie zvrchovanosti kráľovnej v cirkevných záležitostiach zomierajú v r. 1587 dvaja non-konformistickí vodcovia Barrow a Greenwood a v tom istom roku parlament vydáva nariadenie, ktoré sankcionuje otvorený non-konformizmus vyhnanstvom.⁹ Ideálne nie sú ani vzťahy s konformistickými presbyteriánmi a kongregacionalistami. Napätie medzi korunou a časťou puritanizmu na Britských ostrovoch napokon ústi do dvoch revolúcií, ktoré výrazne otrasú britskou históriou.¹⁰

⁸ KELLY, R. Ideology and Political Culture from Jefferson to Nixon. In *The American Historical Review*. vol. 83, no. 3, 1977, s. 534.

⁹ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 301, ISBN 80-88945-01-1.

¹⁰ Kráľ Karol I. sa snaží vnútiť liturgiu anglikánskej cirkvi škótskym presbyteriánom a tiež ustanoviť v Škótsku episkopálny systém. To má za následok reakciu v podobe zosadenia anglikánskych biskupov v Škótsku škótskym generálnym zhromaždením v r. 1638. Karol chce situáciu riešiť vojensky, no nemá dostatok financií na zaplatenie armády. Zvoláva preto parlament, „krátky parlament“, a žiada ho o podporu. Parlament mu však financie neposkytuje a požaduje presbyteriánsku reformu anglikánskej cirkvi. Karol ho preto rozpúšťa. V krátkej vojne, ktorá nasleduje, Škóti úspešne napádajú Anglicko a žiadajú vydržiavanie svojej armády až do uzatvorenia mierovej zmluvy, čo si vyžaduje nové zvolanie parlamentu – tzv. „dlhého parlamentu“. Ten v r. 1643 ruší episkopálny systém, uzatvára so škótskym parlamentom zmluvu, ktorá umožňuje maximálnu možnú zľadu presbyterianizmu v Anglicku, Škótsku a Írsku a v r. 1648 schvaľuje tzv. Westminsterské vyznanie viery a „dlhší“ a „kratší“ katechizmus. Medzitým zúri občianska vojna, v ktorej proti sebe stoja episkopál Karol I. a prevažne kongregacionalista Oliver Cromwell. V Anglicku ešte stále nie je zavedený presbyterianizmus, čo využíva Karol a uzatvára so Škótmami dohodu, podľa ktorej ho v prípade ich podpory zavedie. Cromwell však v boji víťazí a presbyteriánsku väčšinu z parlamentu vylučuje. Do konca života vládne vojenskou mocou. Po jeho smrti sa rojalisti aj presbyteriáni spájajú, aby obnovili monarchiu. Na trón je povolaný Karolov syn Karol II. Ten však ne-

Mnohí puritáni počas 16. a 17. storočia opúšťajú svoju krajinu. Časť z nich odchádza do Nizozemska a odtiaľ do Ameriky. Puritánsky spôsob myslenia sa tak prenáša na nový kontinent, kde zohráva kľúčovú úlohu. Roger Scruton vo svojom Slovníku politického myslenia uvádza, že „vplyv puritanizmu na anglickú a americkú politiku v sedemnástom, osemnástom a do určitej miery aj v devätnástom storočí bol taký veľký, že o ňom nemožno povedať nič stručného“¹¹.

Americkí osadníci zakladajú spoločenské zriadenie so snahou postaviť ho na kresťanských základoch a táto skutočnosť sa viditeľne odráža v ich normotvorbe. Keďže pre puritánov je základnou autoritou biblia, právne akty, ktoré vydávajú, sú výrazne poznačené najmä jej prvými piatimi knihami – mojžišovským právom. Keby sme teda chceli hovoriť o právno-spoločenských dosahoch puritánstva v Amerike, bolo by vhodné poukázať na niekoľko nasledovných právnych dokumentov:

Puritánsky kresťansko-sociálny prístup možno vidieť napríklad v tzv. Kompaktátoch z Mayflower z roku 1620. Ide o dohovor o spoločenskom zriadení jednej z najstarších amerických osád (New Plymouth), ktorý sa začína slovami: „V mene Pána, Amen. My, ktorých mená sú podpísané, verní poddaní nášho vznešeného zvrchovaného pána kráľa Jakuba, z Božej milosti kráľa Veľkej Británie, Francúzska a Írska, obrancu viery atď., podniknúc pre slávu Božiu a na prospech kresťanskej viery a krajiny cestu, aby sme založili prvú osadu v severných krajoch Virginie, uzatvárame týmto listom slávnostne a navzájom pred Bohom a jeden pred druhým dohovor (...).“¹² Kompaktáty explicitne spájajú spoločenské zriadenie so „slávou Božou“ a „prospechom kresťanskej viery a krajiny“. Založenie novej osady má teda v očiach otcov pútnikov určitý religiózny význam.

spĺňa svoj sľub zaviesť presbyterianizmus a na smrteľnej posteli sa dokonca kloní k rímskemu katolicizmu. V jeho stopách pokračuje jeho syn Jakub II., ktorého snaha „suspendovať právo v prospech jeho katolíckych priateľov“ (McCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. Londýn a New York : Routledge, 1996, s. 414, ISBN 0-415-11961-8) vyvoláva odpor episkopálov, presbyteriánov aj kongregacionalistov, ktorí v tzv. Slávnej revolúcii napokon víťazia pod vedením Viliama II. Oranžského a zavádzajú náboženskú slobodu pre každého, „kto odmieta právomoci pápeža, transsubstanciáciu, omšu a vzývanie Panny Márie a súhlasí s učením Tridsiatich deviatich článkov (oficiálna vierouka anglikánskej cirkvi z r. 1563, pozn. autora)“ (HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 301-305, ISBN 80-88945-01-1.)

¹¹ SCRUTON, Roger. *Dictionary of Political Thought*. New York : The Palmgrave Macmillan, 2007, s. 572, ISBN 978-1-4039-8952-9.

¹² BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 49, ISBN 978-80-7160-251-4.

Rovnakého ducha vykazujú tzv. Základné poriadky Connecticutu z roku 1639, ktoré sú uvedené slovami: „Pretože sa Všemohúcemu Bohu páčilo múdрым počínaním Jeho božskej Prozreteľnosti veci tak zariadiť a usporiadať, že my, obyvatelia a usadlíci z Windsoru, Hartfordu a Wethersfieldu teraz spolu žijeme pri rieke Connecticute a obývame tam patriace pozemky, a dobre vediac, že kde ľudia sú zhromaždení pospolu, slovo Božie vyžaduje, aby tam bola v záujme zachovania pokoja a jednoty takýchto ľudí ustanovená riadna a mravná vláda podľa Božej vôle (...) vstupujeme navzájom do zväzu a spolku na zachovanie a udržanie slobody a čistoty evanjelia nášho Pána Ježiša, ktoré vyznávame, ako aj na zachovanie a udržanie poriadku cirkví, ktorý je podľa pravdy evanjelia medzi nami uplatňovaný (...).“¹³ Podľa Základných poriadkov Connecticutu majú ďalej šiesti úradníci „vykonávať súdnicstvo podľa tu ustanovených zákonov a – pokiaľ by chýbalo – podľa zásady Slova Božieho.“¹⁴ Je to celkom jednoznačná odkazovacia právna norma. Mieri buď na mojžišovské právo, ktoré je možné v prípade absencie právnej úpravy aplikovať (či už priamo alebo na základe analógie), alebo ide o odkaz na niektoré novozmluvné usmernenia (napr. na Pavlove listy), prípadne môže ísť o odkaz na všeobecné biblické princípy, ktoré majú byť aplikované na základe úradného uváženia. Nie je vylúčená ani kumulácia uvedených možností.

Vzťah k mojžišovskému právu vyказuje aj tzv. Zákoník slobôd z Massachusetts z roku 1641, ktorý (zdá sa) obsahuje normy prevzaté priamo z Tóry. Uvádza sa tu napríklad: „Ak nejaký človek bude po (účinnosti) zákona usvedčený, že má alebo uctieva iného boha ako Pána Boha, bude popravený“¹⁵ (porovnaj Deuteronomium 17:2-7)¹⁶. „Ak nejaký muž alebo žena budú

¹³ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 52, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁴ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 53, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁵ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁶ Deuteronomium 17:2 Keby sa našiel niekto v tvojom strede, v niektorej z tvojich brán, ktoré ti dá Hospodin, tvoj Boh, muž alebo žena, kto by činil to zlo v očiach Hospodina, tvojho Boha, že by prestúpil jeho smluvu
3 a odiduc slúžil by iným bohom a klaňal by sa im, a to buď slnku buď mesiacu buď už ktorémukoľvek vojsku nebeskému, čoho som neprikázal,
4 a keby ti to bolo oznámené, a počul by si o tom, vtedy sa dobre vypýtaš na to. A keď sa presvedčíš, že hľ'a, je to istotná pravda, že vykonala sa tá ohavnosť v Izraelovi,
5 vtedy vyvedieš toho muža alebo tú ženu, ktorí spáchali takú zlú vec, ku svojim bránam, toho muža alebo tú ženu, a ukameňuješ ich, a zomrú.
6 Na ústa dvoch svedkov alebo troch svedkov zomrie ten, kto má zomrieť; nezomrie na ústa jedného svedka.

čarodejníkmi (to jest, budú mať nejakého škriatka alebo sa s ním radiť), budú popravení“¹⁷ (porovnaj Leviticus 20:27)¹⁸. „Ak sa niekto dopustí cudzoložstva s vydatou alebo zaslúbenou ženou, cudzoložník aj cudzoložnica budú popravení“¹⁹ (porovnaj Leviticus 20:10)²⁰.

Keď sa presunieme o storočie neskôr a pozrieme sa na Vyhlásenie nezávislosti z r. 1776, všimneme si, že sa odvoláva na „zákony prírody“ a „zákony Boha“ a konštatuje: „Pokladáme za samozrejmé tie pravdy, že všetci ľudia sú stворení ako sebe rovní, že Stvoriteľ ich obdaril istými nescudziteľnými právami, že medzi tými sú život, sloboda a právo na hľadanie šťastia.“²¹ Zdá sa teda, že vyhlásenie tiež pojednáva o akejsi nadľudskej autorite, kresťanstvo však explicitne nespomína. Preto je existencia kresťanských (puritánskych) črt Vyhlásenia nezávislosti dnes diskutovaná.²²

Postupom času sa puritánsky spôsob myslenia modifikuje – značne sa racionalizuje a liberalizuje. Tento proces je možné jasne vidieť vo Virgínskom zákone o náboženskej slobode z roku 1786, ktorý vychádza zo základnej premisy, že „Všemohúci Boh stvoril myseľ slobodnú“²³. V zákone sa konštatuje, že „všetky pokusy ovplyvniť ju svetskými trestami alebo bremenami či nespôsobilosťou na občianske práva vedú iba ku vzniku pokrytectva a zloby a sú opustením plánu Svätého tvorcu (...)“²⁴. Je teda zrejmé, že v porovnaní s o stoštyridsať rokov starším Zákonníkom slobôd z Massachusetts tu dochádza k odmietnutiu aplikácie noriem mojžišovského práva, ktoré som spomenul. Výslovne sa tu hovorí, že „naše občianske práva nezávisia od našich náboženských názorov o nič viac ako od názorov na fyziku a geomet-

7 Ruka svedkov bude prvá na ňom zabiť ho a ruka všetkého ľudu potom, a odpraceš také zlo zo svojho streda.

¹⁷ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁸ Leviticus 20:27 A muž alebo žena, v ktorých by bol veštiaci duch, vyvolávajúci duchov, alebo duch vedomca, istotne zomrú, ukameňujú ich; ich krv bude na nich.

¹⁹ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁰ Leviticus 20:10 A človek, ktorý by sa dopustil cudzoložstva s niečou ženou, ktorý by zcudzoložil so ženou svojho blížneho, istotne zomrie i cudzoložník i cudzoložnica.

²¹ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 62, ISBN 978-80-7160-251-4.

²² Pozri napr.: <http://atheism.about.com/od/churchstatemyths/a/doi.htm>, dostupné dňa 17. 5. 2011; <http://www.thegreenpapers.com/Vox/?20070215-0>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

²³ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 403, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁴ Tamtiež.

riu“.²⁵ Zákon dokonca uvádza, že každý má „prirodzené právo“ na svoje náboženské vyznanie a že „práva týmto zákonom potvrdené sú jednými z prirodzených práv ľudstva a – ak bude vydaný nejaký zákon na odstránenie tohto zákona alebo obmedzenie jeho účinnosti – že takýto zákon bude porušením prirodzeného práva“.²⁶

V americkej novovekej legislatíve teda možno pozorovať postupnú cestu od „pravoverného“ puritanizmu k liberalizmu. Čo mám na mysli pod „pravoverným“ puritanizmom? Význam tohto označenia súvisí s rozdielom medzi puritanizmom a pietizmom ako takým. O oboch možno povedať, že boli skôr náboženskými tendenciami než systémom doktrín, že boli zamerané na zmenu života, oba boli nábožensky entuziastické, asketické, legalistické, svedomito morálne, oba zdôrazňovali viac vôľu než rozum a oba sa sústredili na praktizovanie zbožnosti.²⁷ Rozdiel medzi nimi však spočíva v odlišnom nazeraní na svet a v aplikácii tohto nazerania. Zatiaľ čo pietisti chápali svet pesimisticky, ako miesto vlády diavla, miesto nespravodlivosti a zla, ktoré nie je možné v pozemskom živote prekonať, puritáni boli optimistickí a verili, že ich poslaním je urobiť zlý svet lepším. Pietisti sa teda radšej od sveta utáhujú, vyhýbajú sa politickým zhromaždeniam, zábavám, stretávkam v krčmách a iným spoločenským udalostiam, snažia sa prežiť svoj život v čistote a pobožnosti. Puritáni sa, naopak, snažia dosiahnuť zmenu sveta prostredníctvom politických opatrení – chcú ustanoviť akúsi Božiu vládu na zemi, vládu, ktorá bude spravovaná Božími prikázaniami a princípmi.

Táto skutočnosť svojím spôsobom pretrváva v americkej zahraničnej politike dodnes. Snaha „urobiť zlý svet lepším“, uchrániť „kresťanské“ hodnoty je tu stále prítomná. Opakované intervencie na ochranu ľudských práv a „amerických hodnôt“ môžu byť toho príkladom. „Splývanie normatívneho a pragmatického uvažovania v deklarovanom úmysle šíriť slobodu vo svete – teda tvrdenie, že „(Spojené štáty) musia brániť slobodu a spravodlivosť, lebo to sú princípy, ktoré sú pravdivé a správne pre všetkých ľudí“ (Národná bezpečnostná stratégia, 2002) a že „demokratická vec môže byť najúčinnnejšou americkou zahraničnou politikou“ (Muravchik, 1991) – má za následok pre-

²⁵ Tamtiež.

²⁶ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 404, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁷ BRILL, E. J. *The rise of evangelical pietism*. Leiden, 1965, s. 29. Dostupné na internete dňa 13. 5. 2011:
http://books.google.sk/books?id=loseAAAAIAAJ&pg=PA27&lpg=PA27&dq=pietism+and+puritanism&source=bl&ots=rqKWWtrg8p&sig=ZsgAzZsi_Eh61-A0zA70yiP5I5g&hl=sk&ei=5CfNTYezK87FtAb2geG4Cw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CE8Q6AEwBQ#v=onepage&q=pietism%20and%20puritanism&f=false

sadzovanie ideálneho svetového poriadku.“²⁸ Michael P. Federici uvádza, že George McKenna vo svojej knihe s názvom *Puritánsky pôvod amerického patriotizmu*²⁹ tvrdí, že americké vlastenectvo je zakorenené v puritánskej skúsenosti raných amerických dejín a že Američania ostali verní puritánskej tradícii počas celej svojej histórie, obzvlášť v časoch, keď išlo o ich životné záujmy a bezpečnosť. Kľúčovou charakteristikou tejto tradície je podľa neho viera v Božie poverenie, aby Američania ukázali svetu, ako vyzerá ideálna judeo-kresťanská spoločnosť.³⁰ „Túto značku americkej výlučnosti možno vidieť v politike americkej revolúcie, občianskej vojny, dvoch svetových vojen a každého významnejšieho ozbrojeného konfliktu, do ktorého USA vstupujú.“³¹

Počiatky takéhoto vnímania Ameriky bývajú niekedy pripisované Johnovi Winthropovi, puritánskemu právnikovi žijúcemu na prelome 16. a 17. storočia, ktorý bol aktívny pri zakladaní prvých osád na novom kontinente a ktorý vo svojich spisoch použil slávne označenie formujúceho sa spoločenského zriadenia za „mesto na vrchu“ (porovnaj Evanjelium podľa Matúša 5:14).³² Winthrop však zrejme nemal intervenčné predstavy. Išlo mu len o to, zmeniť americký kúsok sveta a pre ostatné štáty ísť príkladom. História v každom prípade ukazuje, že za určitých okolností už nemusí byť od tejto idey ďaleko k myšlienke aktívneho pôsobenia v celom svete. „Väčšina Američanov vždy verila, že USA sú pre svet svetlom. Ich úlohou je šíriť, konajúc na základe Božej vôle, svoju demokraciu a slobodu do všetkých národov sveta a poslať svetlo do každého kúta zeme. (...) Spojené štáty teda začali šíriť svoju kultúru a svoje hodnoty do mnohých krajín, a to prostredníctvom politických zásahov, hospodárskej pomoci alebo ozbrojeného nátlaku.“³³ Keď Spojené štáty začali vojnu, aby upevnili svoju kontrolu nad Filipínami, Woodrow Wilson

²⁸ <http://glosy.info/texty/puritanske-koreny-zahranicni-politiky-usa/>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

²⁹ Pozri McKENNA, George. *The Puritan Origins of American Patriotism*. Boston : Yale University Press, 2007, 448 s., ISBN 978-0300100990.

³⁰ Pozri <http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1084&theme=home&loc=b>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

³¹ Tamtiež.

³² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/645737/John-Winthrop>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

³³ KANG, Ning. Puritanism and Its Impact upon American Values. In *Review of European Studies*, vol. 1, no. 2, 2009; dostupné dňa 23. 5. 2011 na internete: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/download/4585/3924>.

definoval ich okupáciu ako pedagogickú povinnosť: „Oni (Filipínci) sú deti a my dospeli v týchto veľkých otázkach vlády a spravodlivosti.“³⁴

Ducha potreby šíriť demokraciu vo svete možno nájsť aj v slovách bývalého amerického prezidenta Georgea W. Busha. Ten v svojej druhej inauguračnej reči vyjadril svoju predstavu o hlavnej úlohe americkej zahraničnej politiky takto: „Je stratégiou Spojených štátov hľadať a podporovať demokratické hnutia a inštitúcie v každom národe a každej kultúre, so základným cieľom ukončiť tyranu vo svete.“³⁵

Súčasný americký prezident nastúpil do funkcie s pomerne vysokými očakávaniami. Známy americký žurnalista Jakob Heilbrunn o ňom napísal, že „podobne ako George W. Bush, nastúpil Obama do úradu so sľubom, že odmietne aroganciu svojho predchodcu, ale to len na to, aby sa nechal zvieť lákadlom militantnej demokracie...“³⁶ V danom kontexte sa ako príklad núka kontroverzná invázia do Líbye.

Medzi súčasných zástancov úlohy USA ako svetového vodcu a garanta „univerzálnej demokracie“ patrí aj známy americký historik a komentátor zahraničnej politiky Robert Kagan, podľa ktorého je aktívna úloha USA vo svete súčasťou dedičstva amerického národa.³⁷

Záver

Ďalšie formovanie americkej sebaidentifikácie je otvorené, doterajší vývoj určite naznačuje, že čosi ako americký excepcionalizmus, historický pozostatok puritánskeho spôsobu myslenia, existuje.

Z uvedeného vyplýva, že puritanizmus zanechal v súčasnom svete svoje stopy. Pokiaľ ide o súčasný vplyv pietistických myšlienok, možno ich, rovnako ako v 17. storočí, pozorovať vo sfére vnútrocirkevnej, teda nepolitickej, a to vo forme rôznych náboženských prebudeneckých hnutí, ktoré nemajú výraznejšie politické ambície.

³⁴ SCHMIDT, Ronald, J. American Exceptionalism in New Contexts. In *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2006, s. 293, ISBN 0-19-927003-1.

³⁵ http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/15/AR2006031502297_pf.html, dostupné dňa 26. 5. 2011.

³⁶ http://ecfr.eu/content/entry/commentary_obamas_new_found_idealism, dostupné dňa 26. 5. 2011.

³⁷ Pozri napr.: KAGAN, Robert. *Dangerous Nation.: America's Place in the World, from it's Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York : Vintage Books, 2006, 544 s., ISBN 978-0-375-72491-6; alebo http://fora.tv/2006/10/18/Robert_Kagan_and_Thomas_Friedman, dostupné dňa 27. 5. 2011.

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

TURČAN, Martin. Influence of pietism a puritanism on modern and contemporary society. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, no. 6, p. 101-112.

In this paper the author tries to characterise and compare two concurrently existing religious movements of the modern period – pietism and puritanism. He does so with regard on impact they left on society in their time and with regard on their footprints which are still visible in today's world. The author points out at different attitudes of both movements in the area of sociopolitical involvement. In this regard the article touches the issue of puritan features of american foreign policy that might be visible throughout the history until today.

Použitá literatúra:

BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, 420 s., ISBN 978-80-7160-251-4.

HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, 429 s., ISBN 80-88945-01-1.

HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 1998, ISBN 80-7179-056-7.

NORTH, James, B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha : Návrat domů, 2001, 303 s., ISBN 80-7255-029-2.

KANG, Ning: Puritanism and Its Impact upon American Values. In *Review of European Studies*, vol. 1, no. 2, 2009; dostupné dňa 23. 5. 2011 na internete:

<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/download/4585/3924>

BRILL, E. J. *The rise of evangelical pietism*. Leiden, 1965; dostupné na internete dňa 13. 5. 2011: <http://books.google.sk>

KELLY, R. Ideology and Political Culture from Jefferson to Nixon. In *The American Historical Review*. vol. 83, no. 3, 1977 (článok z elektronickej databázy JSTOR).

McCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. Londýn a New York : Routledge, 1996, 810 s., ISBN 0-415-11961-8.

SCRUTON, Roger. *Dictionary of Political Thought*. New York : The Palgrave Macmillan, 2007, 744 s., ISBN 978-1-4039-8952-9.

SCHMIDT, Ronald, J. *American Exceptionalism in New Contexts*. In: *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2006, s. 281-296, ISBN 0-19-927003-1.

Svätá Biblia. Praha, 1964, 1219 s.

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Pietizmus>, dostupné dňa 16. 5. 2011.

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pietismus>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

http://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Jakob_Spener, dostupné dňa 17. 5. 2011.

<http://atheism.about.com/od/churchstatemyths/a/doi.htm>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

<http://www.thegreenpapers.com/Vox/?20070215-0>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

<http://glosy.info/texty/puritanske-koreny-zahranicni-politiky-usa/>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

<http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1084&theme=home&loc=b>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/645737/John-Winthrop>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/15/AR2006031502297_pf.html, dostupné dňa 26. 5. 2011.

http://ecfr.eu/content/entry/commentary_obamas_new_found_idealism, dostupné dňa 26. 5. 2011.